

Posudek dizertační práce *Kategorie budoucnosti a její jazyková realizace se zvláštním zřetelem k dánštině* Mgr. Kateřiny Haušildové

Mgr. Kateřina Haušildová si klade ve své dizertační práci otázku: Lze kategorii budoucnosti ve skandinávských jazycích lépe pochopit na základě moderních filozofických úvah o pojmu času? Tuto základní otázku zkoumá Haušildová v pojednání o rozsahu 186 stran (sedm zvláštních stran tvoří seznam literatury; práce obsahuje dále poděkování a abstrakta v dánštině, angličtině a češtině). Práce je rozdělena do čtyř kapitol a závěru.

V první kapitole je nastíněn záměr práce („podat ucelený přehled o kategorii budoucnosti a její jazykové realizaci ve skandinávských jazycích“, str. 1), definována oblast zaměření (skandinávská *gramová* rodina, která je součástí oblasti bez futura v severní Evropě), představeny některé obecné teoretické a metodologické úvahy a vymezeny zkoumané konstrukce s významem budoucnosti: prézens modálního slovesa či sloveso pohybu + predikát (spolu s případnými adverbii způsobu). Relativní budoucnost není předmětem práce.

Ve druhé kapitole jsou popsána různá pojetí času v lingvistice, filozofii a přírodních vědách a následně se doktorandka zaměřuje na lingvisticky relevantní aspekty filozofické diskuze o povaze času vedené v uplynulých sto letech. Velmi hrubě řečeno se zastánci A teorie času domnívají, že je čas dynamický, zatímco zastánci B teorie tvrdí, že je čas statický. Haušildová argumentuje pro a proti oběma teoriím a volí na závěr A teorii, protože lépe odpovídá lidskému intuitivnímu pojetí času, a lze ji proto považovat za nejrelevantnější z lingvistického hlediska. Doktorandka dále upřesňuje, že budoucnost je třeba chápat jinak než přítomnost a minulost: budoucnost je „prázdná“ v tom smyslu, že o budoucnosti nelze pronášet soudy o pravdivosti či nepravdivosti, můžeme se o ní vyjadřovat pouze v domněnkách. Tvzení o zvláštním postavení budoucnost podporuje i popis asymetrických temporálních systémů v různých jazycích a používání modálních sloves a sloves pohybu pro vyjádření budoucnosti. Haušildová tak může blíže specifikovat záměr práce, a sice „ukázat, jak odpovídající filozofická teorie, totiž prázdné hledisko v dynamické teorii, může přispět k lepšímu chápání a popisu temporálních vlastností nějakého jazyka a gramatické kategorie tempus“ (s. 38).

V kapitole 3 doktorandka prochází a komentuje vědeckou literaturu o signálech budoucnosti ve skandinávských jazycích, tj. modálních slovesech, slovesech pohybu a aspektu. Je zde pojednána sémantika, funkce, etymologie a kategorie těchto jazykových prostředků (s přihlédnutím k dalším evropským jazykům), jakož i výsledná neuskutečněná gramatikalizace futura a zachování (více či méně zjevné) modalit těchto signálů budoucnosti. Haušildová se zabývá pohledem různých gramatik na zejména deventivní budoucí konstrukci a vysvětluje její větší frekvenci i renomovanější postavení ve švédštině. Dochází i k závěru, že v dánštině (podobně jako ve švédštině) existuje silná korelace mezi futurálním prezentem a perfektivitou, i když je tato korelace vázána na daný kontext.

V kapitole 4 provádí Haušildová různé typy koxemových analýz deventivních konstrukcí a modálních sloves *skal* a *vil* v dánštině a švédského *ska* na základě dánských a švédských korpusů. Výsledky jsou shrnuty v tabulce 3 - 21 a na obr. 8.

V závěru doktorandka zejména poukazuje na to, že uživatelé dánštiny, norštiny a švédštiny mají k dispozici prostředky pro vyjádřování budoucích dějů, ale zpravidla pouze prostřednictvím modálně zbarvených domněnek, ne pomocí čistě časových vyjádření. Pouze budoucí konstrukce ve větách s neosobními subjekty, kde dominuje časová reference, se blíží čistě časové kategorii futura. Budoucnost ve skandinávských jazycích je proto třeba chápat jako modální kategorii. Tento závěr rovněž potvrzuje, že filozofická dynamická teorie času může sloužit jako zdroj inspirace při lingvistické analýze.

Haušildová si zvolila pro svůj průzkum obtížnou a důležitou problematiku. Již ambicióznost dizertační práce zaslouží pochvalu. S časem máme, jak je zdůrazněno v práci, nevyhnutelně každodenní zkušenosti, a přesto se vymyká jednoduchým definicím. Zvláště problematická je budoucnost jako konceptuální a lingvistická kategorie v jazycích bez futura. Rozhodnutí Haušildové přistoupit k problematice z filozofického hlediska a nahlédnout tak téma od základů vyvolává respekt. V důsledku toho má dizertační práce do jisté míry eklektický charakter: doktorandka se snaží o integraci filozofie a lingvistiky a kromě toho se neopírá o žádnou konkrétní lingvistickou školu či směr. Já ovšem považuji (vědomě) eklektický přístup Haušildové za originální a nutný pro přiblížení se chápání budoucnosti ve skandinávských jazycích. Kromě toho Haušildová volí metodické přístupy jistě a s citem a zručně je uvádí do souvislosti se zvolenou problematikou. Jako zvláštní bonus naznačuje metodická pestrost obsáhlé a důkladné znalosti v oblasti filozofie a lingvistiky, mimo jiné různých speciálních směrů a metod, např. kognitivní a korpusové lingvistiky.

Téma, problematika i empirická část práce jsou dobře vymezené. Seznam odborné literatury je vyčerpávající (ačkoli mě udivuje, že není zmíněn systémově-funkční model dánštiny *Sproget som ressource*, 2001). Zvláštní význam přikládám tomu, že Haušildová kromě obecných závěrů uvádí i řadu dílčích závěrů jak o dánštině i švédštině, tak i o rozdílech mezi oběma jazyky (podtitul práce „se zvláštním zřetelem k dánštině“ je proto příliš skromný). Velmi přínosné jsou i četné pasáže o překrývajících se lingvistických kategoriích, např. aspekt a aktionsart. Tyto závěry a pasáže mají vědeckou hodnotu samy o sobě. Navíc ukazují, že se Haušildové podařilo naplnit jednu ze svých motivací pro napsání práce, totiž vytyčit explicitní pravidla o futuru pro studenty dánštiny. Mimochodem to, že dánština není mateřským jazykem Haušildové, je patrné jen velmi zřídka. Dizertace je napsána výbornou, moderní, stylově vyříbenou dánštinou a za použití jasně, přesně a správně jazykovědné terminologie. Trochu netradičně jsou i všechny citáty z odborné literatury přeloženy do dánštiny.

Práce má tedy celkově velmi vysoký standard. Problematický je ovšem pojem „jazyková realizace“ (v dánštině „*sproglig udmøntning*“, pozn. překladatele). Tento pojem, který je součástí názvu práce, není nikde explicitně definován, ale zdá se být synonymním s pojmy jako „vyjádření“, „odraz“, „uplatnění“ a „reprezentace“. Podle mého názoru je definice tohoto pojmu ústřední pro ještě přesvědčivější přechod od filozofických diskuzí o lidském vnímání času k předmětu lingvistického výzkumu, lidmi vytvořeným systémům znaků. „Jazyková realizace“ je oním mostem, který spojuje vnímání s jazykovými znaky. Neboli jinými slovy: vysvětlením pojmu lze dosáhnout lepšího propojení filozofické a lingvistické části práce. Velmi doporučuji zahrnout diskuzi pojmu „jazyková realizace“ do knižní verze dizertační práce, která je, jak doufám, v plánu.

V této verzi by Haušildová měla dále jmenovat ty lingvisty, kteří jsou podle ní skeptičtí vůči inspiraci z filozofie, a uvést jejich názory. Dále by bylo vhodné doplnit rejstřík a seznam obrázků a tabulek. Konečně má práce několik menších formálních nedostatků: Obrázek 2 má chybné číslo v popisku a v seznamu literatury chybí několik použitých děl (Fries 1927, Rasmussen 2007).

Uvedené nedostatky jsou ovšem naprosté maličkosti ve velmi dobré, samostatné, solidní a v neposlední řadě novátorské práci. Doporučuji proto dizertační práci k obhajobě s ohledem na získání titulu Ph.D.

V Oslu, dne 21. června 2010

Profesorka Karen Gammelgaard